

տողութիւն եղած է նաեւ որ երկրի շարժումն ալ թափառու վերայ է : Այս թուութեան պատճառ ծովու ջրերուն քաշուելուն ու յորդելուն մէջ փնտռուելու է : Մէկ խօսքով՝ լուսին գէղ 'ի հարաւ ուղղեալ ճամբուն վերայ ծովուն յորդութիւնը 5 ժամ կամ քսա այլոց 5 ժամ ետ կը մնայ : Այն թուութիւնը կատարեալ պիտի ըլլայ արդեօք , այսինքն երկրի շարժումը բոլորովին պիտի թուինայ : Ինչ որ ալ ըլլայ , անհուն ժամանակի կարօտ է , և անկէ յառաջ երկրի ներքին ջրմութիւնը պարզով ծովի բուն ջուրը պէտք է սառեցնէ : Հետեւապէս տեղատուութիւնն ու մակընթացութիւնը դադարով թուութեան պատճառ ալ չըլլար և երկրի հոլովումը միօրինակ շարժում մի կ'ունենայ : Ուրեմն մեր հեռաւոր սերնդոց համար ալ երկրի շրջայ : Լաֆոնդէնի առաւին տեղն է , մինչեւ այդ գէղաբը պատահելը :

et cela a lieu par suite de l'action du soleil sur elle. On a remarqué en outre que le mouvement de la terre se ralentissait. La cause de ce ralentissement se trouve dans le phénomène des marées. En un mot, la pleine mer est en retard de trois heures (d'autres disent de cinq heures) sur le passage de la lune dans la direction du midi. Ce ralentissement sera-t-il complet? En tout cas il faudrait un temps infiniment long, et avant cela le refroidissement du foyer intérieur de la terre aurait congelé l'eau des mers. Par suite, les marées n'existant plus, il n'y aurait pas de cause de ralentissement, et la rotation de la terre prendrait un mouvement uniforme. Nous voilà tranquilles sur le sort de nos lointains descendants. C'est le cas de dire avec le bon la Fontaine: Avant cela

« Կամ թագաւորը կամ էլը և կամ ես կը մեռնիմք :

Le roi, l'âne ou moi nous mourrons.

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆԻ

ՄԱՐԳԱՐ ԶԱՐԵՐԻՆ ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Ազգիս նշանաւոր գիտնական ու լեզուագէտ անձինքներէն մէկն էր Սարգար՝ Օլաքարիայի որդին , որոյ գերդաստանին անունը Գեղամեան կը կոչուէր , որ խոճենց ալ կ'ըսուէր . բնիկ Նրեւանցի էր , և Իզմիր գալով բաւական ժամանակ հոն լնդղիոյ հիւպատոսի քով թարգմանութեան պաշտօնը վարեց խիստ արժանաւորութեամբ : Հմուտ էր գաղղիական լեզուին , արաբացոց ու պարսից և տաճկերէնին , կը խօսէր նաեւ յունարէն և ռուսերէն : Իւր բնիկ մայրենի հին լեզուին ալ հմուտ էր , որչափ որ կը ներէր անցեալ տասն և ութ թերորդ դարը , յորում կ'որուսեալ էր մեր ազգային գայութիւնը իւր առջի շքեղութիւնը ու հոյակապութիւնը , և գրեթէ գոռահիկ լեզու մի դարձած , ինչպէս հիմայ որ բոլորովին բարձի թողուած է նորեւի կ'ուսումնականներէն : Այն լեզուով աչ

խառասիրած է Գեղամեան իւր մէկ քանի հեղինակութիւնները ու թարգմանութիւնքը , որոնց մէջ կարեւորութիւն ունեցողներն են նախ՝ Կառլաֆիէր հոգեւալ Բանից կոչուած գիրքը , որ քիչ շատ սրբապարութեամբ ի լոյս ընծայեցաւ սուրբ Լթողոյս տալարանէն 1853 ին : Այն գրքիս բարոյականութիւնը խիստ ընտիր է , հիմնեալ ի վերայ կրօնի և բարեպաշտութեան , և ամենակարեւոր է՝ ներկայ դարու երիտասարդաց վարուցն ու բարուց նկատմամբ . վստն զի բովանդակ գիրքը ուղղեալ է առ որդին իւր Օլաքարիա , զոր ինքը մեկնելէն յետոյ Իզմիրում մէջ թողուցած էր առանց օրինաւոր դաստիարակի և անպաշտպան ընդգէմ ամենայն ազգ մոլութեանց և գայթակղութեանց :

Երկրորդ գիրքն է « Համառօտ որդիստութիւն եկեղեցոյ ըսուածը , զոր յօրինած է ի Ս . Բեդերսպուրկ յամի

տեառն 1799 ին, պարզ և գիւրիմաց
ոճով, բայց անհարթ և անալի հայ-
կաբանութեամբ, որու մէջ կը խօսի
եկեղեցւոյն և անոր բարոյապէս բա-
ժանմունքներուն, դասակարգութեց
և աստիճանաց կարգերուն վերայ, և
թէ իւրաքանչիւր դասու և աստիճա-
նի եկեղեցականաց պարտաւորու-
թիւնքը որո՞նք են, զոր անհրաժեշտ
պարտի կատարել թէ՛ ի փրկութիւն
հոգւոց հաւատացելոց և թէ ի պայ-
ծառութիւն եկեղեցւոյն: Աշխատու-
թեան արժանի է ամուսնաւոր գիտ-
նականին կրօնասիրական և բարեպաշ-
տական ջանասիրութիւնը, որով կը
փութայ իւր ազգին թէ՛ աշխարհա-
կան և թէ՛ եկեղեցականները զգու-
շացնել այն մոլորութիւններէն ու
գայթակղութիւններէն, զոր ժամա-
նակն ու չար օրինակներն բերած մու-
ծած էին սուրբ եկեղեցւոյն մէջ:
Ախտանձելի օրինակ մի կրնայ ըլլալ
աստուածասէր մատենագիրս ներկայ
լուսաւորեալ դարուս մերադնեայ ու-
սումնականաց, որոնք կը պարծին թէ
գիտութեամբ և թէ լեզուախօսու-
թեամբ, բայց թողլով զեկեղեցին
ճշմարիտ լուսաւորութեան վառարա-
նը՝ իւրաքանչիւր ոք իւր մտահաճոյ
ուսմունքներու և կարգ մի աշխարհա-
կան գիտութեց և քաղաքականութեց
մէջ կը հաստատէ լուսաւորութիւնը:

Գեղամեանը այն հին գլուխներէն
էր, ինչպէս կ'ըսեն ռամկօրէն, եւ
ոչ ալ մոլեռանդ և մոլեկրօն էր. իւր
բոլոր լեզուագիտութեամբը ջերմ
քրիստոնեայ էր և սիրող հայրենի ա-
ւանդութեանց և ծխից: Աշխարիտ
բարոյականութիւնը, որոյ հիմն է
սուրբ Աւետարանը, կ'ուղեմ ըսել
մարդացեալ Աստուծոյ խօսքերն ու
պատուէրները, կը յարգէր ու կը
պատուէր ուր ոք հանգիպելու ըլլար.

մարդարիտ մի թէեւ տղմի մէջ շա-
ղախեալ ըլլայ, իւր յարգը բնաւ չը
կորսուեցընէր: Այս նպատակաւ էր
որ թարգմանեց Սարգսր Յէնէլինի
Արկածք Տեղեմաքայ ըստած հիւս-
ուածոյ վէպը, եւ 1794 տպուեցաւ
ի՝ Ախիջեւան քաղաքը, որու մէջ տ-
ռասպելական վէպերու հետ պատ-
ուաստած է հեղինակը սքանչելի բա-
րոյականութի մի, ինչպէս մեծագին
գոհար մի երկաթի կամանագի վերայ
հագցուցած: Թարգմանչին աշխատա-
սիրութիւնը ու բարի ջանքը որքան
որ գովելի է, թարգմանութեան ոճն
ալ այնքան պախարակելի է, որու
կրնանք ըսել բնագիրը հայերէն բա-
ռերով գրուած:

Աւնի նաև Աւետարանի տաճկերէն
թարգմանութի մի մաքուր լեզուաւ և
տպեալ ի Ս. Բեդերսպուրկ 1819 ին:

Գեղամեանի ընտիր տաճկերէնը
Երբորդութեան վերայ խօսեցած իւր
մէկ գրուածքին մէջ կ'երեւի, որոյ
վերայ կ'ուղեմ հոս պատմաբանօրէն
խօսիլ:

Յամի տեառն 1785 ին Պօլիս գլու-
նուած ժամանակ, հինգշաբթի օր մի
(յուլիս 20), կէս օրէն ետքը ժամա-
նակ անցընելու համար Պէկ-օղլու
Աղաճ Ալթը ըստած զբօսալայրը
կ'երթայ, ուր տեղ բոլոր հասարա-
կութիւնը սովորութիւն ըրած էին
յաճախել, ոմանք նարտ (թավու),
ոմանք աղիւսակ (տամա) և ոմանք
հրօմ (մանկալա) խաղալու: Սար-
գսր երբէք սէր տուած չէր այսպի-
սի ռամկական խաղերու. իւր մտաց
զբաղմունքն էր խորհիլ բնութեան
վերայ, և օգտակար ու փնտառասիրա-
կան խորհրդածութիւններով զբաղն-
ցնել իւր միտքը՝ նայն իսկ իւր կե-
նացը պարսպ ժամերուն մէջ: Այս
որոյ այն բաղմութեան հետքն սքան-

բանին դիմացն եղած մեծ ծառոյն շուքին տակ առանձին նստաւ :

Նոյն միջոցին էր փառաւոր կերպարանօք պատկառելի էֆէնտի մի եկաւ և իւր ծառաներուն փռած գորգին վերայ բազմեցաւ : Իւր վսեմ ու ծանր հայեցուածքը պտրտցուց անգամ մի բոլորտիքը . տեսաւ մարդկանց բազմութիւնը որ համարձակ նստած որը կը խաղայր, որը ծխալամորձը ձեռքը կը ծխէր, որովհետեւ սիկարայի սովորութիւնը դեռ սկըսած չէր . պատանիք այլ իրենց ծնողաց քով պատկառանք նստած, որոնք տակաւին ոչ ծուխ քաշել գիտէին և ոչ խաղալ, այլ խաղցողները միայն կը գիտէին ու կը զբօսնուէին . ամենեւին և ոչ մէկուն հոգն էր էֆէնտիին գալուստը, և ոչ զինքը կը ճանաչէին : Իսկ Սարգար, որ թէ բնութեամբ ազնիւ և թէ կըթուլթը և քաղաքավարութեամբ նշանաւոր անձ մի էր, երբ տեսաւ մահմետականին պատկառելի դէմքը, և ծառաները որ պահ մի չէին դադրեր իրեն արժանաւոր յարգանքը մատուցանելէն, կռահեց իսկոյն անոր մեծ աստիճան անձ մի ըլլալը, ծնկան վերայ ելաւ բազմեցաւ, և յարգանք ընդունեց անոր գալուստը :

Սերախոյցաւ էֆէնտին իւր սրտին մէջ և խիստ ախորժ երեւցաւ իրեն շայուն համեստ ու քաղաքավար շարժմանքը, որ յայտնի կը ցուցնէր թէ ոչ յերկիւզէ՝ այլ քաղաքակրթութեան և ազնիւ բնաւորութեան յուսով եկած յարգանք մի էր զոր իրեն կը մատուցանէր օտար տէրութեան հպատակ շայ մի, որ անշուշտ իւր սարքը կը կրէր դեղին մաշիկներն ու մետէլը, ինչպէս սովորութիւն էր այն ժամանակ : Ղանչեց էֆէնտին անոր սգույն փարթամու-

թիւնը և մտքին ճոխութիւնը, միանգամայն եւ սրտին ազնուութիւնը, կանչեց զինքը իւր քով, որ պատկառանք եւ քանի մի անգամ խոնարհութիւն ընելով ելաւ Սարգար ու բազմեցաւ անոր գորգին վերայ :

Ի յաջորդէն :

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ՀԱՐՑՄՈՒՆՔ ԹՈՒՄԱՆԱԿԱՆՔ

(Տես թիւ 6. էրես 94.)

Գ. Հարցման լոճոմն է, Իէնդիւնար 1686 :
Դ. Հարցման լոճոմն է, Հոռոս խալիկ 3600 լիւր : Ե. Հարցման լոճոմն է, Հոռոս սալայիյն, Իէնդիւնար 240 : Զ. Հարցման լոճոմն է, Ռաշ հալարոյն 150 (1) :

Հարցումն Ե.

Ես ի Սարմետի էի, յոստանի կամ սարականաց, և երթեալ յեղը գետոյն որում Ախորիանն կոչեն, տեսի երամն ձկանց, և ետու արկանելուական, և հանին զհասարակն և զեւթն երամոյն, և որ յուռկանէն զերծաւ ի թարփ ընկաւ . և անցեալ գտի զնոսա իւ և Ե : Արդ, դիտեա սրբաւք թէ ընդ ամենայն երամն քանի ձուկն լիեալ է :

Հարցումն Ը.

Ի ժամանակի ապստամբութեան շայոց ի Պարսից և սպանանելոյն կամ սարականին Օսուրակայ Ղուրէն, դեսպան արձակեալ ոմն յազատաց շայոց առ թագաւորն Պարսից գոյժ արկանել նմա . և գնայր աւուրն ծմլոն . և զկի թե աւուր իմացեալ կամսարականին Օսուրակայ, հետա-

(1) Զ. Հարցման մէջն ձմեռ թիւը կարգաւ ճ և ծ :